

СТАНОВИЩЕ ЦЕРКОВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА ГАБСБУРЗЬКІЙ МОНАРХІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Станіслав Волощенко

Учні Володимирської василіанської повітової школи в першій третині ХІХ ст.

Stanislav Voloshchenko

Pupils of the Vladimir Basilian County School in the first third of the XIX c.

The student of Vladimir Basilian county community school in the first third of the XIX c. is investigated. The regional and caste origin, age characteristics, the time spent in school, and religious affiliation are characterized.

Keywords: Uniate Church, Basilian Orden, Vladimir Basilian county school, students

Досліджено учнівську спільноту Володимирської василіанської повітової школи в першій третині ХІХ ст. Охарактеризовано її територіальне і станове походження, вікові характеристики, час перебування у навчальному закладі, а також конфесійну приналежність.

Ключові слова: Унійна Церква, Василіанський Чин, Володимирська василіанська повітова школа, учні

Діяльність Володимирського василіанського колегіуму (згодом перетвореного на повітову школу), від його заснування наприкінці ХVІІ ст. і до закриття у 1831 р., сприяла піднесенню освітнього рівня. Без всебічного вивчення історії василіанського шкільництва у Володимирі неможливо сповна зрозуміти духовну культуру Волині модерного періоду. З'ясування ж питання про учнівський склад і реконструкцію їхнього «колективного портрета» дасть змогу зробити висновки про суспільну затребуваність василіанської освіти на теренах Волині.

Починаючи із остаточної ліквідації Унійної Церкви та Василіанського Чину в межах Російської імперії (1839 р.) й закінчуючи радянським періодом, в історіографії дослідження Василіанського Чину та його освітньо-виховної діяльності утвердилася схема висвітлювати діяльність унійних монастирів

у дусі критицизму чи з позицій соціально-економічної історії. Акцентувалася увага також на негативних сторонах життя ченців, особливо на виявах духовного та морального занепаду в їхньому середовищі. Історики другої половини XIX–початку XX ст., віддаючи належне шкільництву василіан, наголошували лише на негативних наслідках «полонізаторської» діяльності ченців¹. На сучасному етапі досліджень василіанського шкільництва не відкидається факт пропольської орієнтації, проте історики відзначають і її позитивні наслідки: фактор зближення західної та східної культур, а також ідею духовної єдності всіх християн в Україні².

Об'єктом дослідження є учнівське середовище Володимирського василіанського колегіуму в першій третині XIX ст. Хронологічні рамки охоплюють період від початку століття до 1831 р. Вибір нижньої межі дослідження – початок століття, обумовлений проведенням у цей час загальноросійських освітніх реформ, внаслідок чого василіанський колегіум у Володимирі був реорганізований відповідно до нових правил у повітову школу і включений до системи народної освіти Російської імперії. Вибір нижньої межі також зумовлений і джерельною базою – наявністю найраніших формулярних списків учнів (найраніший – 1803 р.)³, які вдалося виявити і опрацювати. Верхня межа (1831 р.) зумовлена натомість закриттям закладу.

В перших десятиріччях XVII ст. відкриваються перші василіанські навчальні заклади, метою яких було виховання майбутніх священиків, а також й школи для духовного становлення ченців (школи-новіціати), у яких відбувався вишкіл для кандидатів, які готувалися до прийняття постригу в монашество. Згодом василіани засновують школи для виховання молоді в Полоцьку, Вітебську, Володимирі, Жидичині, Мінську, Новогрудку, Холмі та ін., де викладався курс філософії⁴.

Не оминула освітньо-виховна «ноша» й володимирських ченців. Свій початок Володимирський василіанський колегіум бере із церковно-парафіяльної школи, що діяла при Свято-Успенському кафедральному соборі ще задовго до Берестейської Унії. Її первісним і основним завданням було готувати письменних священнослужителів, проте у її стінах могла навчатися й світська молодь. Першою згадкою про цю школу є 1586 р.⁵ У 1588 р. князь Костянтин Острозький перетворює школу на греко-слов'янську⁶. У 1595 р. кафедральна школа отримала нову фундацію: на утримання «школы и казнодія при церкви столечной епископии Володимирское» мали надходити прибутки із Володимирського Свято-Преображенського (Спаського) монастиря і належних йому маєтків: фільварки Сільця, Янова й земельних угідь Підгаєць та Радоніж з кріпаками⁷. У 1690-х рр. владика Лев Шлюбич-Заленський – дарує школу ченцям-василіанам й заклад іменується як «колегіум», який

складається вже з чотирьох класів, до яких додано філософський курс⁸. У 1728 р. митрополит Лев Кишка встановив фондуш для утримання дітей малозабезпечених парафіяльних священиків, який складав 66 500 злотих у рік із сіл Ласків і Орань⁹. 8 листопада 1746 р. польський король Август ІІІ надав василіанам привілей на утримання у Володимирі «шкіл латинських», де б могли б викладатися науки «inclusive do filozofii». При цьому колегіум зберігав усі пільги й привілеї, звичні для навчальних закладів подібного типу. Під загрозою грошової пені в сумі 1 000 червоних злотих та інших санкцій заборонено будувати інші школи як в самому місті, так і на відстані 5 миль від нього¹⁰. Трохи згодом, у 1768 р. привілей короля Августа ІІІ підтвердив Станіслав Август¹¹. У цей час колегіум стає шестикласним: інфіма, граматики, синтаксис, поезія, риторика, філософія. Викладалася німецька мова. Навчально-виховний процес і сама модель шкільництва у Володимирському колегіумі була перейнята у езуїтів¹².

В останній чверті ХVІІІ ст. освітня модель виховання молоді зазнає реформ, які полягали в тому, щоби навчально-виховний процес був якомога природнішим й ґрунтувався на вивченні природничих наук, математики, науки про природу, моральність, історію та право як окремі дисципліни. Водночас було введено до вивчення західноєвропейські мови: німецьку, англійську, французьку та італійську. Таким чином, освітня система в своїй суті опиралася на притаманний просвітницьким ідеалам утилітаризм. Головною засадою нової освіти проголошено принцип свободи особистості, а завданням школи – виховання громадянина-патріота без огляду на конфесійну приналежність учнівського складу. Цей навчальний напрям, започаткований Едукаційною комісією, після трьох поділів Речі Посполитої продовжив себе у школах Віленського навчального округу, до якого поряд з іншими навчальними закладами до 1831 р. входив й Володимирський василіанський колегіум¹³.

Після ліквідації в 1773 р. Товариства Ісуса монополістами у царині освіти на Правобережній Україні стали василіани, чиї навчально-виховні заклади складали 26 % від загального числа монастирських освітніх осередків. Вони, зокрема, утримували 13 училищ для світського юнацтва¹⁴.

Василіанські школи початку ХІХ ст. були центрами освіти для дворянських родів Правобережжя, адже давали досить високий рівень знань, у них викладалися гуманітарні та природничі дисципліни. Василіанська освіта далеко не завжди була доступною дітям парафіяльного духовенства. Це було пов'язане з тим, що на початку ХІХ ст. василіанські навчальні заклади готували переважно світські, а не церковні кадри. Саме в цей час були створені найсприятливіші умови для розвитку освіти в польському політичному дусі,

чим і скористалися ченці. У стінах Володимирського колегіуму навчалоя велике число дітей дворянського походження, які виховувалися відповідно до суспільних ідеалів Речі Посполитої, що згодом знайшло своє відображення у повстанні 1830–1831 рр.¹⁵ За словами О. Крижанівського, ставлення до учнів у василіанських закладах було соціально диференційованим. Діти дворянського походження мали певні привілеї, вчилися за спеціальними програмами, проживали в конвікті (пансіоні)¹⁶.

Упродовж 1803–1804 рр., після загальноросійської освітньої реформи, існуючі навчальні заклади були реорганізовані відповідно до нових правил і включені до системи народної освіти. Указ від 26 січня 1803 р. (№ 20.597) «Про влаштування училищ» окреслював загальні орієнтири освітньої реформи, визначав попередні правила просвітницької діяльності, запроваджував ступеневу систему навчання, встановлюючи наступні типи навчальних закладів: парафіяльні, повітові, губернські школи-училища, а також центральний університет, якому були підзвітні усі вище перелічені ланки¹⁷.

Згідно з указом «Про заснування навчальних округів» (№ 20.598), територію Російської імперії було поділено на шість округів, підконтрольних відповідним університетам. Навчальні заклади Київської, Волинської та Подільської губерній увійшли до Віленського навчального округу. Встановлювалася централізована ступенева підпорядкованість: міністерство народної освіти – опікун університету й округу – Віленський університет – гімназія – повітове училище – парафіяльна школа¹⁸. Тому з 1803 р. навчальний заклад у Володимирі підпорядковується Віленському університету й перейменовується в повітовий¹⁹. У лютому 1830 р. внаслідок епідемії холери його тимчасово закривають. Проте, коли й лихоліття минає, двері закладу так й не відчиняються, через його ліквідацію в 1831 р., зумовлену подіями польського повстання²⁰.

Чисельність вихованців Володимирської школи залежала від зовнішніх умов його розвитку. На початку XIX ст. кількість учнів, порівняно із попередніми роками, різко спадає. Так, у 1803 р. їх число складало 54 особи, проте вже в наступному році ситуація покращується й число зростає до 125. Закономірним наслідком подій французько-російської війни початку XIX ст. стало наступне зменшення учнівської громади Володимирського колегіуму. У 1812 р. чисельність учнів досягла найкритичнішої межі – 27 осіб. Проте ситуація стабілізувалася до 1816 р., коли число учнів складало 121 особу. У 20-х роках XIX ст. відбувається нова хвиля зменшення кількості вихованців. Між 1827 і 1829 рр. кількість учнів коливалася між 65 до 88 особами. Загалом же середня кількість учнів у 1800–1831 рр. складала понад 100 осіб.

Якого віку юнаки навчалися у Володимирській школі? Певне уявлення про це надають матеріали візитацій закладу. Переважна більшість учнів в перших класах мала від 9 до 13 років, хоча траплялося, що поряд з ними навчалися й 16 та 23-річні студенти. Подібна вікова диференціація могла обумовлюватися порівняно пізнім приходом частини з них до школи. На користь цієї думки свідчить, зокрема, приклад Антонія Левицького, який, маючи у 1824 р. 23 роки, був вихованцем лише першого класу, в той же час Павло Грабовський мав лише 8 років²¹. Досліджуючи учнівське середовище Володимирського колегіуму, слід підкреслити таку характерну його рису, як неоднорідність. Поряд з суттєвою різницею у віці, в середовищі учнів має місце очевидне розшарування за соціальним походженням і рівнем матеріальних можливостей.

Найбільше було дітей дворянського походження. Станом на 1815 р. їх число сягало понад 60 %, протягом наступних років їх чисельність зростала (1818 р. – 66 %; 1825 р. – 73,4 %; 1828 р. – 73,8 %). Другою за чисельністю групою в учнівському середовищі були діти духовенства, які в 1815 р. складають 13,5 %, у 1818 р. – 20 %, в 1825 р. – 11 % й у 1828 р. – 17 %²². Інколи в документах вихідців із дворянського та духовного станів об'єднують в один стан – привілейований, прикладом цього можуть послугувати дані про станове походження за 1826 р., коли візитатор зазначає, що вихідці із вищезазначених станів складають 90,3 %. Найменш представленою групою є вихідці з міщан. Кількісні показники коливаються від 9,2 % у 1828 р. й 27 % у 1815 р.²³ Траплялися випадки й присутності в колегіумі вихідців із селянства, зокрема в 1824 р.²⁴ й у 1826 р.²⁵

Навчатися у школі особам з низьким рівнем матеріального достатку було неможливо без певних фундацій. Однією з таких була, раніше нами згадана, фундація митрополита Лева Кишки для дітей незаможного парафіяльного духовенства. Цей фондуш охоплював на рік від 5 до 7 осіб. В процесі дослідження вдалося віднайти джерельні підтвердження цього фінансування. Зокрема, в 1819 р. за рахунок фундації митрополита навчалося 6 осіб: Іван Бжежинський, Бальтазар Княжинський, Павло Львович, Василій та Станіслав Михалевичі, Іван Рафальський. У 1820/1821 н. р. цей перелік доповнюється Петром Левицьким, у 1824 р. фундація стосувалася Якова Кондратовича, Антонія Левицького, Петра Левицького, Івана Ломінського й Григорія Львовича²⁶. В контексті питання про станове походження й матеріальне становище учнів колегіуму варто зазначити й про місце їхнього проживання. Станом на 1826 р. на приватних квартирах проживало 73 особи, 14 учнів мешкало в конвікті (пансіоні), розташованому при колегіумі, який був створений як для бідних, так і для заможних студентів²⁷. У 1830 р. число ж мешканців конвікту зменшилося до 7 учнів²⁸.

Важливим питанням у вивченні учнівського складу Володимирського василіанського колегіуму є питання про їх територіальне походження. Переважну більшість складали вихідці із Володимирського повіту Волинської губернії. Їх кількісні показники в 1803 р. складали 70,4 %, зокрема в третьому класі – 100 %; у 1808 р. – 75%; в 1810 р. – 72,8 %; у 1815 р. – 78 %; у 1824 р. – 75,2 %; у 1826 р. – 77,4 % та в 1828 р. – 80 %²⁹. Наступною групою були учні з інших повітів Волинської губернії (Дубнівського, Житомирського, Ковельського, Кременецького, Луцького, Овруцького та Рівненського). Найбільше їх було у 1810 р. (25,4 %). Натомість між 1803 і 1808 рр. їх кількість коливалася від 16,7 % до 20 %. Упродовж 1815–1828 рр. чисельність вихідців із інших повітів Волині зменшується й складає бл. 19 %³⁰. Присутніми у колегіумі були також й вихідці із інших губерній Російської імперії, а навіть з Пруссії. Станом на 1803 р. кількість учнів із інших російських губерній становила 11,1 %. Наприклад, у цей рік навчалися Михайло та Петро Сапуновські з Катеринославської губернії; Максим Християнович, Лука Корганович та Франциск Сарневич із Гродненської губернії; Орест Грабовський із Харківської губернії. У 1808 р. цей показник спадає до 3,75 %. У цьому році навчаються Домінік Пручинський із Ломжинської губернії, Северіан Шумакевич із Мінської губернії та згаданий вище М. Християнович. У 1810 р. навчається Іван Верещинський із Люблінської губернії та вже згаданий С. Шумакевич, що складає 1,8 % від загального числа учнів із визначеним місцем народження. У 1815 р. з'являється Павло Кремезний із Полтавської губернії. У 1824 р. навчається Климентій Яздовський із Подільської губернії³¹.

Володимирська василіанська школа була закладом не лише поліетнічним, але й поліконфесійним: навчалися римо-католики, уніати, православні та лютерани. Переважну більшість становили учні римо-католицького віровизнання. Динаміка чисельності представників цієї конфесії найбільшої кількості досягла між 1810 і 1825 рр., що становило понад 80%. До прикладу, в 1803 р. римо-католики становили 59,3 %; у 1808 р. – 65,2 %, проте вже в 1828 р. – 67,7 %. Наступними за чисельністю були уніати, які в 1803 р. становили 33,3 %; у 1808 р. – 27,5 %; в 1810 р. – 10,5 %; у 1815 р. – 19%; в 1825 р. – 12,8 % й у 1828 р. їх число досягає 24,6 % за рахунок скорочення присутності римо-католиків³². Дані про 1826 р. є об'єднаного характеру – відомості про релігійну приналежність римо-католиків та уніатів подаються в сукупності, що становить 93,5 % від загальної кількості³³. Третьою за чисельністю групою в середовищі учнівської спільноти були представники православного віровизнання. Динаміка їхньої чисельності від 1803 й 1828 рр. збільшувалася від 5,6 % до 7,7 %³⁴. Переважно це були вихідці з Волинської,

Катеринославської та Харківської губерній³⁵. Станом на 1821 р. в училищі навчалоя 5 учнів православного віровизнання, а в 1822 р. – 6 осіб³⁶. Траплялися випадки присутності й лютеран, прикладом цього може слугувати Йосиф Мансич із Володимирського повіту Волинської губернії, який у 1803 р. був учнем першого класу³⁷.

Підсумовуючи, слід підкреслити таку характерну рису учнівського середовища Володимирського колегіуму, як неоднорідність. Поряд із суттєвою різницею у віці, в середовищі учнів мало місце очевидне розшарування за соціальним походженням і рівнем матеріальних можливостей. Переважну більшість учнів склали вихідці із Володимирського повіту Волинської губернії. Наступною групою були учні з інших повітів Волинської губернії (Дубнівського, Житомирського, Ковельського, Кременецького, Луцького, Овруцького та Рівненського). Присутніми у колегіумі були також вихідці із інших губерній Російської імперії та навіть з Пруссії. Володимирський василіанський колегіум був закладом не лише поліетнічним, але й поліконфесійним. У стінах колегіуму навчалися римо-католики, уніати, православні та лютерани.

- ¹ Дверницькій Е. П. Памятники древняго православія въ г. Владимирѣ – Волинскомъ / Е. П. Дверницькій. – Київ, 1889. – 63 с.; Звідомлене управи української народної школи ім. Шевченка у Володимирі Волинськїм за 1916/17 рік. – Володимир-Волинський, 1917. – 42 с.; Крыжановскій Е. Матеріали для історіи народнаго образования: Приложение къ статьѣ: «Учебныя заведенія въ русскихъ областяхъ Польши въ періодъ ея раздѣловъ» / Е. Крыжановскій // Киевская Старина. – 1882. – Т. II (май-іюнь). – С. 276–307, 451–497; Его же. Учебныя заведенія въ русскихъ областяхъ Польши въ періодъ ея раздѣловъ / Е. Крыжановскій // Тамъ же. – 1882. – Т. I (февраль-мартъ). – С. 262–300, 441–478; Левицкій О. Историческое описание Владимирѣ-Волинскаго Успенскаго храма / Орестъ Левицкій. – Київ, 1892. – 132 с.; О. Л. [Левицкій О.]. Къ історіи Владимирѣ-Волинскаго базилианскаго училища / О. Л. // Киевская Старина. – 1892. – Т. XXXIX (октябрь). – С. 121–122; Петровъ Н. Очеркъ історіи Базилианскаго Ордена въ бывшей Польшѣ / Николай Петровъ // Труды КДА. – 1870. – Т. XI. – Ч. V. – С. 428–494; Ч. VIII. – С. 373–436; Ч. XI. – С. 343–409; 1871. – Т. XII. – Ч. II. – С. 295–374; Ч. V. – С. 225–317; Ч. VI. – С. 480–554; Ч. VII. – С. 118–189; 1872. – Т. XIII. – Ч. I. – С. 3–85; Ч. II. – С. 161–272.; Теодоровичъ Н. И. Городъ Владимирѣ Волинской губерніи въ связи съ історіей Волинской іерархіи / Н. И. Теодоровичъ. – Почаевъ, 1893. – 269 с.; Яроцкій Я. В. Ревизія Владимирской Базилианской школы въ 1803 году / Я. В. Яроцкій // Труды Общества изслѣдователей Волыни. – Житомиръ, 1902. – Т. I. – С. 22–32.
- ² Антонюк Г. Шкільна освіта в Україні в епоху бароко (Василіанські школи в системі навчальних закладів України у період ХVІІ–ХVІІІ століть) / Галина Антонюк // Київська Церква. – Київ-Львів, 2000. – № 5(11). – С. 73–78; Лось В. Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви (Правобережна Україна першої третини ХІХ ст.) / Валентина Лось // Рукописна та книжкова спадщина України:

- Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Інститут рукопису. – Київ, 2005. – Вип. 10. – С. 75–90; Ї ж. Уніатська Церква Правобережної України кінця XVIII–початку XIX століття: Історіографія проблеми // Там само. – Київ, 2007. – Вип. 11. – С. 151–170; Саламаха М. П. Освітня діяльність Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні кінця XVIII–першої третини XIX ст. / М. П. Саламаха // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог, 2011. – Вип. 4. – С. 170–180; Яковенко Н. Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів (спроба «колективного портрета») // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVIII століття / Наталя Яковенко. – Київ, 2012. – С. 249–290; Wojnar M. Basilian Scholars and Publishing houses / M. Wojnar. – Romae, 1974. – P. 64–94. Ibidem. Basilian Seminaries, Colleges and Scholars / M. Wojnar // *Analecta OSBM*. – Romae, 1974. – Sec. II. – Vol. IX(XV). – Fasc. 1–4. – P. 48–63.
- ³ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАУК). – Ф. 707: Управление Киевского учебного округа. – Оп. 314. – Спр. 5. – 1803. – Арк. 38–41.
- ⁴ Антонюк Г. Шкільна освіта в Україні в епоху бароко... – С. 75–76.
- ⁵ Левицькій О. Историческое описание... – С. 75.
- ⁶ Пекар А. Іпатій Потій – провісник З'єдинення / Атанасій Пекар // *Analecta OSBM*. – Romae, 1996. – Sec. II. – Vol. – XV(XXI). – Fasc. 1–4. – P. 183.
- ⁷ Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, височайше учрежденною при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторѣ (дальше АЮЗР). – 1883. – Ч. I. – Т. VI. – С. 210.
- ⁸ Левицькій О. Историческое описание... – С. 81.
- ⁹ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 5. – 1815. – Арк. 36зв.
- ¹⁰ АЮЗР. – Ч. I. – Т. IV. – С. 458.
- ¹¹ Тамъ же. – С. 459–460.
- ¹² Яковенко Н. Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів... – С. 251
- ¹³ Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 4 вид., перероб. й розширене / Наталя Яковенко. – Київ, 2009. – С. 496–497.
- ¹⁴ Лось В. Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви... – С. 80.
- ¹⁵ Там само. – С. 81.
- ¹⁶ Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII–I половини XIX століть) / О. П. Крижанівський. – Київ, 1991. – С. 26.
- ¹⁷ Полное собрание законовъ Россійской имперіи. – СПб., 1830. – Т. XXVII: 1802–1803 гг. – С. 442.
- ¹⁸ Тамъ же. – С. 442.
- ¹⁹ Левицькій О. Историческое описание... – С. 86.
- ²⁰ О. Л [Левицькій О.]. Къ історіи Владиміро-Волынскаго базилианскаго училища... – С. 122.
- ²¹ Wołyniak (Giżycki J. M.). Bazylianie we Włodzimierzu i Tryhórach / Wołyniak (Giżycki J. M.). – Kraków, 1912. – S. 134–135.

- ²² ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 16. – 1815. – Арк. 113зв.-114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493зв.; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37-42.
- ²³ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 16. – 1815. – Арк. 113зв.-114; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37-42.
- ²⁴ Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 136.
- ²⁵ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147.
- ²⁶ Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. 382. – Оп. 2. – Спр. 268. – 1819. – Арк. 87; Спр. 308. – 1821. – Арк. 2-3; Спр. 382. – 1824. – Арк. 6.
- ²⁷ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147.
- ²⁸ О. Л [Левицькій О.]. Къ истории Владиміро-Волынскаго базилианскаго училища... – С. 122.
- ²⁹ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 5. – 1803. – Арк. 38-41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138-141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103зв.-106зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111-112зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 113зв.-114; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147; Спр. 11. – 1827-1828. – Арк. 37зв.-42.
- ³⁰ Там само. – Спр. 16. – 1815. – Арк. 111-112зв.; Спр. 16.
- ³¹ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 5. – 1803. – Арк. 38-41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138-141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103зв.-106зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111-112зв.; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37зв.-42.; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 129-136.
- ³² ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 16. – 1815. – Арк. 113зв.-114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493зв.; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37-42.
- ³³ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 16. – 1815. – Арк. 113зв.-114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493зв.; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 2. – 1826. – Арк. 140зв.-147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37-42.
- ³⁶ Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas. – Ф. 567: Управление Виленского ученого округа (1775-1919). – Оп. 2. – Спр. 1012. – 1821. – Арк. 10, 13.
- ³⁷ ЦДІАУК. – Ф. 707. – Оп. 314. – Спр. 5. – 1803. – Арк. 38-41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138-141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103зв.-106зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111-112зв.; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37зв.-42.; Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 129-136.